

ශික්‍ෂාසමුච්චයෙහි නිර්දේශිත බෝධිසත්ව චර්යාව

පූජ්‍ය කහපොළ සුගතරතන හිමි

Sikhsamuccaya, compendium of Buddhist Doctrine preserved in the Madhyamaka school of Mahayana presents, as its subject matter, code of conduct for the Bodhisatva the Buddha aspirant. It embodies instructions for the enlightenment of the Buddha in terms of philanthropy, morality, patience, manliness, meditation and wisdom. A significant feature of this work is the collection of data from other sources which agree with the philosophy of void. Occasionally, entire works are cited to support an ethical or a philosophical point, of which the Arya Salistamba sutra is a clear example. This sutra has been quoted to explain the philosophy of Dependent origination.

It is well known Santideva is an eminent scholar of the Madhyamaka Doctrine of the Mahayana school. His works consist of three books, Bodhicaryavatara, Sikhsamuccaya and sutrasamuccaya. The latter is lost for ever. In this article the Buddha aspirant's ethical conduct and philosophical aspects are investigated.

ශික්‍ෂාසමුච්චය 1897 දී සිසිල් බැන්ඩෝල් විසින් **Bibliothecan Buddhica** ග්‍රන්ථමාලාව යටතේ පළ කරන ලදී. 1061 දී පී. එල් වෛද්‍ය විසින් එහි සංස්කරණයක් ඉදිරිපත් කරන ලදී. ශික්‍ෂාවන්ගේ එකතුව යන අදහස ශික්‍ෂාසමුච්චය යන්නෙහි ඇතුළත් වේ. මෙහි විශේෂයෙන් බෝධිසත්ව චිත්‍ය සහ චර්යාව විවරණය වේ. ග්‍රන්ථ සමාජිකයෙහි දැක්වෙන 'සමාජිකත්වයං බෝධිසත්ව චිත්‍යොනෙක සුත්‍රාන්තොද්ධාතා: ශික්‍ෂාසමුච්චයා:'¹ යන ප්‍රකාශයෙන් මෙම නිර්මාණයෙහි අධ්‍යාශයන්, සකස් කර ඇති ආකාරයන් පැහැදිලි වේ.

© විනෝදා මහාචාර්ය පූජ්‍ය කහපොළ සුගතරතන හිමි
සංස්. මහාචාර්ය පැට්ටික රත්නායක, ආචාර්ය කේ. බී. ජයවර්ධන, ජ්‍යෙෂ්ඨ කථිකාචාර්ය
දිනලී ප්‍රනාන්දු, ජ්‍යෙෂ්ඨ කථිකාචාර්ය අංජලී වික්‍රමසිංහ
මානවශාස්ත්‍ර පීඨ ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය, 21 කලාපය, 2014/2015 මානවශාස්ත්‍ර පීඨය, කැලණිය
විශ්වවිද්‍යාලය

මෙහි මූලික ව ඇත්තේ බෝධිසත්ත්ව විනයයි. විවිධ කෘතීන්ගෙන් උපුටා ගත් කොටස්වලින් ග්‍රන්ථය සකස් වී ඇත.

මෙය කාරිකා 27කින් සමුපේත වූ කුඩා නිර්මාණයකි. එම කාරිකා විවරණය කරමින් පරිච්ඡේද 19කින් සමන්විත විශාල ග්‍රන්ථයක් නිර්මාණය කර ඇත. කිසියම් කාරණයක් විස්තර කිරීමට අවශ්‍ය වූ විට එයට අදාළ ග්‍රන්ථයකින් නිශ්චිත ලෙස කොටසක් උපුටා දක්වයි. උදාහරණයක් ලෙස ප්‍රතික සමුත්පාදය විස්තර කිරීමට ප්‍රස්තාව එළඹී විට ආර්ය ශාලස්තම්බ සූත්‍රය සම්පූර්ණයෙන් උපුටා දක්වයි. මෙම කෘතිය එක්තරා ආකාරයකින් භාෂායක ස්වරූපය ද දරයි. අද අප අතර දක්නට නැති කෘති රාශියක නම් සඳහන් කර තිබීම අතිශය වැදගත් කරුණකි. මෙසේ විවිධ ග්‍රන්ථ ඇසුරු කිරීම නිසා මෙහි භාෂා විෂමතාවක් ද දක්නට ලැබේ.

ශාන්තිදේව

ශාන්තිදේව පාදයන් මෙම කෘතියෙහි කතුවරයා ය. උන්වහන්සේ සෞරාෂ්ට්‍රයේ හෙවත් වර්තමාන ගුජරාටයේ ශ්‍රී හර්ෂ රජුගේ පුත්‍ර ශීලගේ රාජ්‍ය සමයෙහි විසී ය. උන්වහන්සේගේ පියා මඤ්ජුචර්මන් රජු ය. පිය උරුමයෙන් ලැබුණු රාජ්‍යය අතහැර ඔහු පැවිදි බවට පත්විය. තාරානාථගේ **History of Buddhism** නමැති කෘතියෙහි ශාන්තිදේව ගැන කෙටි විස්තරයක් ඇතුළත් වේ. එහි සඳහන් පරිදි උන්වහන්සේ ග්‍රන්ථ තුනක් රචනා කර තිබේ. එනම් ශික්ෂාසමුවචය, සූත්‍රසමුවචය හා බෝධිචර්යාවතාර යන කෘතීන් ය. බෝධිචර්යාවතාරයෙහි ද මේ පිළිබඳ ව සඳහන් වේ.

ශික්ෂාසමුවචයො'වශ්‍යං දුෂ්ටව්‍යශ්ච පුන: පුන:
විස්තරෙණ සදාචාරො යස්මාත්තත්‍ර ප්‍රදර්ශිත:

සංක්ෂෙපෙණොථා තාවත් පශ්‍යෙත් සූත්‍රසමුවචයං
ආයඝී නාගාර්ජුනාබද්ධං ද්විතීයං ච ප්‍රයත්තත:²

(විස්තර වශයෙන් බෝධිසත්ත්ව සදාචාරය දක්වන ශික්ෂාසමුවචය නැවත නැවත කියවිය යුතු ය. සූත්‍රසමුවචය ද සැකෙවින් හෝ පළමුව බලන්න. ආයඝී නාගාර්ජුන විසින් රචිත දෙවෙනි ශික්ෂාසමුවචය ද බලන්න.)

නාගාර්ජුන පාදයන්ගේ ඉහත කී නමින් පොතක් අද දක්නට නොලැබේ. ප්‍රජාකරමති ද නාගාර්ජුන හිමියන් විසින් රචිත ශික්‍ෂාසමුව්චය, සුත්‍රසමුව්චය යයි පොත් දෙකක් ගැන සඳහන් කරයි. ශාන්තිදේවපාදයන් සුත්‍රසමුව්චය නමින් ද කෘතියක් කර ඇති බව මෙයින් සනාථ වේ. තන්ජූර් ග්‍රන්ථමාලාවේ Mdo. vol. A folios, 165-224 යටතේ මෙම කෘතිය දක්නට ලැබෙන බව පී. එල්. වෛද්‍ය පවසයි.³ ශික්‍ෂාසමුව්චයට ග්‍රන්ථ 110කින් කොටස් උපුටා ගෙන ඇත. මෙම කෘතියෙහි තිබ්බතීය පරිවර්තනය ක්‍රි. ව. 816-833 අතර සිදු වී තිබේ. ඒ අනුව ශාන්තිදේව හිමියන් ක්‍රි. ව. 7 වෙනි සියවසේ දී වාසය කරන්නට ඇතැයි කල්පනා කෙරේ. උන්වහන්සේ නාගාර්ජුන, ආර්යදේව, චන්ද්‍රකීර්ති වැනි ශ්‍රේෂ්ඨ ආචාර්යවරුන්ගේ ගණයෙහි පූජ්‍යත්වයට පත්ව ඇත.

බෝධිසත්ඤ්ඤා

බෝධිසත්ඤ්ඤා යන වචනය පිලිබඳ විවිධ නිරුක්තීන් ඉදිරිපත් වී ඇත. ‘බොධි’ යන පදය සම්බන්ධයෙන් එතරම් මතභේදයක් නොපෙනේ. ‘Enlightenment’ යන වචනය ඒ සඳහා ඉදිරිපත් කර තිබේ. ‘සත්ඤ්ඤා’ යන්නෙහි විවිධ අර්ථ දක්නට ලැබේ. මෝනියර් විලියම්ස් මෙසේ අර්ථ දක්වයි. “One whose essence is perfect knowledge”,⁴ ඩී. ටී. සුසුකි ‘බුද්ධිමත් සත්ඤ්ඤායෙක’ ලෙස අර්ථ දෙයි. ‘Essence, Bodhicitta, Intelligent heart’⁵ යන වචන උපයෝගී කර ගනිමින් ඔහු බෝධිසත්ඤ්ඤා සංකල්පය හඳුන්වයි. සමාධිරාජ සූත්‍රයෙහි ‘බොධෙති සත්ඤ්ඤාන’ සත්වයන්ට අවබෝධ කරවයි යන අර්ථයෙන් බෝධිසත්ඤ්ඤා යයි හඳුන්වනු ලැබේ. සත්ත යන වචනය කෙරෙහි ද අවධානය යොමු වී ඇත. බෝධිසත්ත යන්න බෝධිසත්ඤ්ඤා බවට පත් වී ඇතැයි කල්පනා කෙරේ. බෝධිය කෙරෙහි ඇළුණු යන අදහස එහි ඇත. පාලියෙහි මනොසත්තො, මනසත්තො, භවසත්තො වැනි පද හා සැසඳිය හැකි ය. ‘සත්ත’ යන්න ‘සක්ඛ්ඪි’ ධාතුවෙන් ප්‍රභව වේ. ඇලීම, සම්බන්ධ වීම වැනි අදහස් එහි ඇතුළත් වේ.

අවදාන කල්පලතාවෙහි ‘කුමාර සත්ඤ්ඤා සාගරා: බෝධිසත්ඤ්ඤා සඤ්ඤා විභූෂිතා:’⁶ යනුවෙන් සඳහන් වේ. හර්ඩියාල් ‘සත්ඤ්ඤාව’ යන වචනය වෛදික ‘සත්ඤ්ඤා’ යන පදයට සම්බන්ධ කිරීමට කැමති

වෙයි.⁷ ශක්තිමත් මිනිසා, චිර මිනිසා වැනි අර්ථ එහි ඇත. බෝධිසත්ත්ව යන වචනය නිතර ම 'මහාසත්ත්ව' යන්න හා එකට යෙදෙයි. ප්‍රඥාපාරමිතා සූත්‍රවල එය කැපී පෙනෙයි.

ශික්ෂාසම්මුච්චයෙහි බෝධිසත්ත්ව වර්ගාවෙන් බෝසතුන්ගේ ශූරත්වයත්, චිරත්වයත්, බුද්ධිමානාත්මයත්, පරිත්‍යාගශීලිත්වයත්, පරහිතකාමිත්වයත්, බෝධිය කෙරෙහි කැපවීමත් ප්‍රකට වේ.

ශික්ෂාසම්මුච්චය

ශික්ෂාසම්මුච්චයෙහි බෝධිසත්ත්ව වයඹාව විවිධ ආකාරයෙන් පැහැදිලි කෙරේ. බෝසත්වරයා හීනයානය සම්බන්ධයෙන් පිළිපැදිය යුතු ආකාරය ඉතා දැඩි ලෙස පෙන්වා දී ඇත.

“මංජු ශ්‍රී යම් කිසිවෙක් බෝධි චිත්තය උපදවා මහායානය නොදරයි ද, නොහදාරයි ද, ශ්‍රාවකයානිකයන් සෙවිනේ ද, ඔවුන් සමග මිතුරුකම් පවත්වයි ද, ශ්‍රාවකයානය හදාරයි ද, අවබෝධ වන තුරු උගන්වයි ද ඔහු එයින් මද බුද්ධි ඇත්තෙක් වන්නේ ය. ඔහු අනුත්තර ඥාන මාර්ගයෙන් ඉවතට යයි. එයින් වෙන්වෙයි... එම බෝසතුන්ට බෝධිය පිළිබඳ කල්පනා කිරීමෙන් ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රියයක්, ප්‍රඥා ඇසක් වේ ද එයත් මද බවට පත් වේ. නැසේ. මේ පශුරථ ස්වභාව ඇති බෝසත්වරයා ය.”⁸

බෝධිප්‍රණීධිචිත්තය, බෝධිප්‍රස්ථාන චිත්තය යයි බෝධිචිත්තය දෙවැදෑරුම් වේ. මෙම අදහස ඉතා පැහැදිලි ව බෝධිවයඹාවතාරයෙහි ද දක්නට ලැබේ.

තද්බොධිචිත්තං ද්විවිධං විඥාතවාං සමාසනා
බොධිප්‍රණීධිචිත්තං ච බොධි ප්‍රස්ථාන මෙව ච

ගන්තුකාමසා ගන්තුශ්ච යථාහෙදා ප්‍රතීයතෙ
යථාහෙදන යොර් ඥෙයො යථාසංබොයන පණ්ඩිතො

බොධිප්‍රණීධිචිත්තසා සංසාරෙ'පි එලං මහත්
න ත්වච්චිෂ්න්තපුණ්ණාඤ්ච යථා ප්‍රස්ථානවෙනසා⁹

(ඒ බෝධිචිත්තය බෝධිප්‍රණීධිචිත්තය, බෝධිප්‍රස්ථානචිත්තය යයි දෙවැදෑරුම් වේ. මෙහි වෙනස ගමනක් යනු කැමැත්තාගේ සහ ගමන යන්නාගේ වෙනස මෙනි. බෝධිප්‍රණීධිචිත්තයට සංසාරයෙහි

ද මහත් ඵල ගෙන දෙයි. එහෙත් බෝධිප්‍රස්ථානචිත්තයාගේ මෙන් නොසිඳී පවත්නා ඵලයක් එහි නැත.)

වයඨාවක් නැතත් බෝධිචිත්තයට අවමන් නොකළ යුතු ය. එයට අනන්ත සංසාරයේ සැප ගෙන දෙන බැවිනි. (වයඨාවිකලේ පී ව බොධිචිත්තෙනාවමන්‍යතා කතීව්‍යා තත්‍යාප්‍යනන්තසංසාර සුඛප්‍රසවනකවාත්)¹⁰

තුනී වූ කෙළෙස් ඇති, බෝධිය ගැන කැමැත්තක් ඇති ස්ත්‍රීන්ට ද එය ලැබිය හැකි ය. (අයං ව සංවරං ස්ත්‍රීණාමපි මෘදුක්ලේශානාං බොධ්‍යභිලාශචිත්තානාං ලභ්‍යතෙ)¹¹ සංවර යන්නෙන් අදහස් කරනුයේ බෝධිසත්ව ශික්‍ෂාපද පුහුණු කිරීමයි. (බොධිසත්වශික්‍ෂා පදභ්‍යාස) බෝසත්වරු බුදුවරුන් ඉදිරිපිට දී ශික්‍ෂා සමාදන් වෙති.

ශික්‍ෂාසම්මුච්චයෙහි ශික්‍ෂාවන් දක්වා ඇත්තේ හුදු වයඨාව පිණිස ය. (තෙනාත්‍ර ශික්‍ෂාසම්මුච්චයෙ තාවච්චවයඨාමුඛමාත්‍ර ශික්‍ෂාණාර්ථ මහියෝභං කරණීයා)¹² බෝසත්වරයා ප්‍රාතිමොක්‍ෂ සංවර ශීලය අනුගමනය කිරීමෙන් පමණක් සැහීමට පත් නොවිය යුතු යයි සඳහන් කිරීමෙන් පැහැදිලි වනුයේ ඔහු පැවිදි කෙනෙකු බවයි. එහෙත් සමහර තැනක ගිහි බෝසත්වරුන් ගැන ද සඳහන් වී ඇත. (ගාභීණං බොධිසත්වම්)¹³

බෝධිසත්වප්‍රාතිමොක්‍ෂ සූත්‍රයෙහි සඳහන් පරිදි බෝසත්වරයා සියලු ධර්මයන් අනුන්ට අයත් යයි සැලකිය යුතු ය. (බෝධිසත්වඃ සර්වධර්මෙෂු පරකීයසංඥාමුත්පාදයති.)¹⁴

දුන් දෙය රැකිය යුතු නැත. ගෙදර ඇති දේ රැකිය යුතු ය. (යද්දත්තං තන්ත භුයො රක්‍ෂිතව්‍යං යද්ගතෙ තදුක්‍ෂිතව්‍යම්)¹⁵ සිය පුතුට මෙන් සියලු සත්ත්වයන්ට මෙමනිසු කළ යුතු ය.

නාරායණපරිපෘච්ඡා සූත්‍රයට අනුව බෝසත්වරයාගේ පරිත්‍යාගයෙහි සීමා නැත. “හස්තං හස්තාර්ථිකෙභ්‍යා දාස්‍යාම්...”¹⁶ (අත් කැමති අයට අත් දෙමි. පා කැමති අයට පා දෙමි. ඇස් කැමති අයට ඇස් දෙමි. මස් කැමති අයට මස් දෙමි.)

බොධිවයඪාවතාරයෙහි ද මෙම අදහස දක්නට ලැබේ. “ග්ලානානාමසං භෙෂජ්‍යං භවෙයං චෛද්‍ය එව ච කදුපස්ථායකඤ්චෙව යාවද්‍රොගා පුනර්භව්‍යා” (ගිලනුන්ට මම බෙහෙකක් වෙමි. එසේ ම චෛද්‍යවරයෙක් ද වෙමි. යම්කාක් රෝග නිවාරණය වෙයි ද ඒ තාක් උපස්ථායකයෙක් ද වෙමි.)

අනාථානාමහං නාථං සාර්ථවාහශ්ච යායිනාං
පාරෙප්සුනාං ච නෞභුතා සෙත්‍යා සංක්‍රම එව ච
දීපාර්ථිනාමහං දීපං ශය්‍යා ශය්‍යාර්ථිනාමහං
දාසාර්ථිනාමහං දාසො භවෙයං සර්වදෙහිනාම්¹⁷

(මම අසරණයන්ට සරණ වෙමි. මගට පිළිපත්නවුනට රියදුරෙක් වෙමි. එතර වනු කැමැත්තවුනට නැවක් වෙමි. එගොඩට යනු කැමැත්තවුනට හෙයක් වෙමි. පහනක් කැමැත්තවුනට ප්‍රදීපයක් වෙමි. සැනසෙනු කැමැත්තවුනට යහනක් වෙමි. දාසයන් කැමතියනට දාසයෙක් වෙමි. සියල්ලන්ට කැමති දේ වෙමි.)

පරිත්‍යාගයේ සහ කැපවීමේ අත්‍යන්කාෂ්ට අවස්ථාවක් මෙහි පිළිබිඹු වේ. මහායාන බෝසත්වරයාගේ වයඪාවෙහි වැදගත් කොටසක් නම් ආත්ම හරණයයි. ශ්‍රාවකයන් අසීමිත පරාර්ථවයඪාව කෙරෙහි යොමු කරවීම මෙම ඉගැන්වීම්හි මූලික අදහසයි. වර්තමානයෙහි පවා මහායාන ගිහි පැවිදි දෙපාර්ශ්වය ම උසස් පරිත්‍යාගශීලීත්වයක් ප්‍රදර්ශනය කරනුයේ මෙම ඉගැන්වීම්වලින් දැනුවත් වීම නිසා ය.

වන්දනීය සුත්‍රයෙහි සඳහන් පරිදි බෝසත්වරයා අත්පා විසිකිරීමෙන් තොර ව සංවර ව විසිය යුතු ය. (න භස්තලොලූපො භවත න පාදලොලූපා භස්තපාදසංයත ඉති)¹⁸ බෝසත්වරුන්ට පරාර්ථය හැර වෙනත් ක්‍රියාවක් නැතැයි ආයඪී ධර්මසංගීති සුත්‍රයෙහි සඳහන් වේ. (බෝධිසත්ඤානාං පරාර්ථාදන්‍යත් කර්ම න කල්පතො)¹⁹ බෝසත්වරයා සිදුරු නැති සිතක් ඇති ව විසිය යුතු ය. ඒ සඳහා ශුන්‍යතාව සම්පූර්ණ කර ගත යුතු ය.

බෝසත්වරයා විත්ත සමථය ඇති කර ගැනීම වැදගත් ය. සමාහිත සිතක් ඇති කල්හි යථාභූත දර්ශනය ඇති වේ. (සමාහිතො යථාභූතං ප්‍රජානාති) යථාභූත දර්ශනය නිසා බෝසත්වරයා තුළ සත්ත්වයන්

කෙරෙහි මහාකරුණාව ඇති වේ. (යථාභුතදර්ශිනෝ බෝධිසත්ත්වසාසත්වෙජු මහාකරුණා ප්‍රචර්තතෙ) සිතේ ස්වභාවය දැනගත් කල්හි සියලු දෙය දත්තා වේ. (චිත්තෙ පරිඥාතෙ සර්ව ධර්මා: පරිඥාතා භවන්ති)²⁰

චිත්තෙන නියතෙ ලොක: චිත්තං චිත්තං න පස්සති
චිත්තෙන වියතෙ කර්ම ශුභං වා යදිවාශුභම්²¹

(සිතෙන් ලෝකය ඉදිරියට පමුණුවනු ලැබේ. සිත සිත නොදනී. යහපත් හෝ අයහපත් කර්ම සිතෙන් කරනු ලැබේ.)

ආයථී ගගනගඤ්ඡ සුත්‍රයට අනුව බෝසත්වරයා ගුරු වචනය යටපත් නොකළ යුතු ය. අනුන්ගේ වචන නොසිඳිය යුතු ය. ඇදහිය හැකි වචනය යටපත් නොකළ යුතු ය. අනුන්ගේ වචන නොසිඳිය යුතු ය. ඇදහිය හැකි වචන ඇත්තෙකු විය යුතු ය. (ගුරුවචනානව මර්දනකයා, පරවචනාවිජිත්දනතායාවාදෙයග්‍රාහාය වචනෝ භවති.)²² මාංස භක්ෂණයෙන් තොර විය යුතු ය. (මාංසං සර්වමහාක්ෂායං කාපාත්මනෝ බෝධිසත්ත්වසෝති වදාමි)²³ ලංකාවතාර සූත්‍රය මේ සම්බන්ධයෙන් දීර්ඝ විස්තරයක් කරයි.

ක්ලේශයන්ගෙන් සිත ආවරණය වූ විට බෝසත්වරයා අභිවාද්ධියට නොපැමිණේ.

තෘණවිජිත්තං යථා ශසායං රොගෙ: සීදති තෙනධතෙ
බුද්ධාංකුරස්තථා වෘද්ධිං ක්ලේශවිජිත්තෝ න ගච්ඡති²⁴

(තණකොළවලින් වැසී ගිය විට භෝගයක් නොවැඩෙන්නාක් මෙන් බෝසත්වරයා ක්ලේශයන්ගෙන් වැසී ගිය විට අභිවාද්ධියට නොපැමිණේ.)

ඥානවෛපුලාය සූත්‍රයෙහි සඳහන් වන අයුරු බෝසත්වරයා අර්ථ සහිත ව ශාස්ත්‍ර හදාළ යුතු ය. අනර්ථක ශාස්ත්‍ර අත්හළ යුතු ය. ලෝකායත තත්ත්ව, දණ්ඩනීති ශාස්ත්‍ර අත්හළ යුතු ය. (සාර්ථකානිශාස්ත්‍රාණි ශික්ෂිතව්‍යානි. අපාර්ථකානි පරිවර්ජයිතව්‍යානි තද්‍යථා ලොකයාතශාස්ත්‍රාණි. දණ්ඩනීති ශාස්ත්‍රාණි.)²⁵

භාවනාව පිළිබඳ කරුණු ඇතුළත් වන විත්ත පරිකර්ම නම් දොළොස් වෙනි පරිච්ඡේදයෙහි ආයඝී ශාලිස්තම්බ සූත්‍රය සම්පූර්ණයෙන් ම ඇතුළත් කර තිබේ. ආධ්‍යාත්මික බාහ්‍ය යනුවෙන් කොටස් දෙකකට මෙහි දී ප්‍රතීත්‍යසමුත්පාදය බෙදා විග්‍රහ කෙරේ. ද්වාදශාඛිගය ආධ්‍යාත්මික ප්‍රතීත්‍යසමුත්පාදය ලෙසත්, ‘අස්මිං සති ඉදං හොති’ යන න්‍යාය බාහ්‍ය ප්‍රතීත්‍යසමුත්පාදය ලෙසත් විග්‍රහ කෙරේ. මෙහි පළමුවැන්න විශේෂ න්‍යාය (Special Formula) ලෙසත්, දෙවැන්න සාමාන්‍ය න්‍යාය (General Formula) ලෙසත් හඳුන්වා තිබේ. මුළු විශ්වය ම විග්‍රහ කිරීමට යොදා ගනුයේ සාමාන්‍ය න්‍යායයි. හේතුවනිබන්ධ ප්‍රත්‍යයොපනිබන්ධ යනුවෙන් මෙම කොටස් දෙක නැවත බෙදා දැක්වෙයි. හේතුවනිබන්ධ යනු ද්වාදස ප්‍රත්‍යයන් ය. ප්‍රත්‍යයොපනිබන්ධ යනු විඥානය ඇතුළු ඡටි ප්‍රත්‍යයන් ය. බාහ්‍ය ප්‍රතීත්‍යසමුත්පාදයෙහි සතර මහාභූත සහ ආකාශ ධාතුව සහ සෘතුව ගැනේ. මෙම විග්‍රහයෙන් කෙරෙන ප්‍රධාන දෙය නම් ආත්ම දෘෂ්ටිය බැහැර කිරීමයි.

සංවෘති පරමාර්ථ සත්‍යයන් පිළිබඳ ව බොසත්වරයා සැලකිය යුතු ය. ‘එතාවච්චෙවෙතත් ඥෙයම් යදුත සංවෘති: පරමාර්ථශ්ව, තච්ච හගචතා ශූන්‍යත: සුදුෂ්ටං සුවිදිතං සුසාක්‍ෂාත් කෘතම්. තෙන සර්වඥ ඉතයුවාතෙ. තත්‍ර සංවෘතිර්ලොකප්‍රචාරත්ස්තථාගතෙන දෘෂ්ටා: ය: පුන: පරමාර්ථ: සොනනි ලාප්‍ය: අනාඥෙයෝ’විඥෙයෝ’ දෙශිතො’ප්‍රකාශිතො.’²⁶

(මෙය සංවෘති පරමාර්ථ වශයෙන් දත යුතු ය. එය භාග්‍යවතුන් වහන්සේ විසින් ශූන්‍ය වශයෙන් මනා ව දක්නා ලදී. මනා ව අවබෝධ කරන ලදී. එබැවින් සර්වඥයයි කියනු ලැබේ. එහි සංවෘතිය තථාගතයන් වහන්සේ විසින් ලෝකයෙහි පැතිරී ඇති ස්වරූපයෙන් දක්නා ලදී. පරමාර්ථය වචනයෙන් කිව නොහැකි ය. දත නොහැකි ය. අවබෝධ කළ නොහැකි ය. නොදෙසන ලදී. ප්‍රකාශ නොකරන ලදී.) නාගාර්ජුන පාදයන් මේ අදහස ම පළ කර තිබේ.

ද්වෙ සත්‍යෙ සමුපාශ්‍රිතය බුද්ධානං ධර්ම දේශනා ලොකසංවෘතිසත්‍යං ච සත්‍යං ච පරමාර්ථත: ²⁷

(ලෝක සංවෘති සත්‍යය සහ පරමාර්ථ සත්‍යය ඇසුරු කොට බුදුවරුන්ගේ ධර්ම දේශනාව වේ.) බෝධිවයභාවනාරයෙහි ද මේ අදහස කෙටියෙන් දැක්වේ.

සංවෘති: පරමාර්ථශ්ව සත්‍යද්වයමිදං මතම්
බුද්ධෙරගොවරස්තඤ්චං බුද්ධි: සංවෘතිරුවානෙ²⁸

(සංවෘති, පරමාර්ථ යයි සත්‍ය දෙකකි. පරමාර්ථ සත්‍යය බුද්ධියෙන් දන නොහැකි ය. බුද්ධිය සංවෘති යයි කියනු ලැබේ.)

සංවෘතිය හෙවත් විකල්ප ඥානය ව්‍යවහාරය අනුව ඇති වේ. පරමාර්ථය නිර්විකල්ප ය. සංවෘතියෙහි ස්වභාවය සත්‍යය වසාලීමයි. එහෙත් පරමාර්ථය අවබෝධ කර ගැනීම සඳහා සංවෘතියෙහි උපයෝගිතාව නාගාර්ජුන පාදයෝ පෙන්වා දෙති.

ව්‍යවහාරමනාශ්‍රිතය පරමාර්ථො න දෙශ්‍යතෙ
පරමාර්ථමනාගමය: නිර්වාණං නාධිගමයතෙ²⁹

(ව්‍යවහාරය ඇසුරු නොකොට පරමාර්ථය දේශනා නොකෙරේ. පරමාර්ථය අවබෝධ නොකොට නිර්වාණය අවබෝධ නොකෙරේ.)

සංවෘතිය මිථ්‍යාවක් වුවත් එය නොමැති ව පරමාර්ථය කරා යා නොහැකි ය. සංවෘතිය සත්‍යය වසාලයි. 'ඡාදනාත්' යනුවෙන් මෙම සත්‍යය ආවරණය කරන ස්වභාවය පෙන්වා දී ඇත. එය අවිද්‍යාවේ ද ස්වභාවයයි.

ගැඹුරු ශුන්‍යතා සිද්ධාන්තය පිළිබඳ ව ද බෝසත්වරයාට අවබෝධයක් තිබිය යුතු ය. ධර්ම සංගීති සූත්‍රයෙහි මෙසේ සඳහන් වේ.

තථතා තථතෙති කුලපුත්‍ර ශුන්‍යතායා එතදධිවචනම්
සා ව ශුන්‍යතා නොත්පද්‍යතෙ, න නිරුධ්‍යතෙ. ආහ, යදෙයවං
ධර්මා: ශුන්‍යා උක්තා භගවතා තස්මාන්ත සර්වධර්මා
නොත්පත්සන්තෙ න නිරොත්සන්ත³⁰

(කුලපුත්‍රය තථතා යනු ශුන්‍යතාවට නමකි. ඒ ශුන්‍යතාව නොඋපදී. නිරුද්ධ නොවේ. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ විසින් මේ ධර්ම

ශුන්‍ය යයි වදාරණ ලද හෙයින් සියලු ධර්ම හට නොගනිත්, විනාශ නොවෙත්.)

යමක් ශුන්‍ය නම් හටගැනීමේ සහ නිරුද්ධ වීමේ ස්වභාවයෙන් යුක්ත නොවන බව මෙහි ගම්‍යාර්ථයයි. සියලු ධර්ම ශුන්‍ය ස්වභාවයෙන් යුක්ත නිසා මේ ලෝකයෙහි හටගන්නා වූ හෝ වැනසෙන්නා වූ කිසිවක් නැති බව මෙහි අදහසයි. බුද්ධ දේශනාවේ කවර කොටසක් ශුන්‍යතා දර්ශනයට පදනම් වන්නේ දැයි නාගාර්ජුන පාදයෝ පෙන්වා දෙති.

ය: ප්‍රතීත්‍යසමුත්පාද: ශුන්‍යතාං තාං ප්‍රවක්‍ෂමහෙ
සා ප්‍රඥප්තිරූපාදාය ප්‍රතිපත්සෙව මධ්‍යමො

අප්‍රතීත්‍ය සමුත්පත්තො ධර්ම: කශ්චින්ත විද්‍යතෙ
යස්මාත්තස්මාදශුන්‍යාහි ධර්ම: කශ්චින්ත විද්‍යතෙ³¹

(යම් ප්‍රතීත්‍යසමුත්පාදයක් වේ ද එය ශුන්‍යතාවයි කියමු. එය උපාදාය ප්‍රඥප්ති නම් ද මධ්‍යමා ප්‍රතිපත්ති නම් ද වේ.

හේතු ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් හට නොගත් කිසි ම ධර්මයක් නැත. එබැවින් ශුන්‍ය නොවූ කිසි ධර්මයක් ද විද්‍යමාන නොවේ.)

නාගාර්ජුන පාදයන්ගේ මෙම ප්‍රකාශයෙන් පැහැදිලි වනුයේ ශුන්‍යතා සිද්ධාන්තය ගොඩ නගා ඇත්තේ ප්‍රතීත්‍යසමුත්පාදය පදනම් කර ගෙන බවයි. ශුන්‍ය නොවන්නා වූ කිසිවක් විද්‍යමාන නොවේ. සවරාවර සකලවිධ විශ්වය ශුන්‍ය ය. බුදුන් වදාළ ප්‍රතීත්‍යසමුත්පාද ධර්මය ශුන්‍යතා ලෙසින් අර්ථකථනය කරන ලද්දේ නාගාර්ජුන පාදයන් විසිනි. ශික්‍ෂාසමුච්චයෙහි ඉහත සඳහන් කොටසෙහි ද මෙම දර්ශනය ඉදිරිපත් කර ඇත.

ශික්‍ෂාසමුච්චයෙහි ඉහත උද්ධෘත ව දැක් වූ කොටස්වලින් බෝසත් චරිතය උත්තරීතර තත්ත්වයට පත්කර ඇති බව පැහැදිලි වේ. සරල වන්දනා, පූජනා, පාපදේසනා ආදී ආගමික වත් පිළිවෙත්වලින් ආරම්භ වී ගැඹුරු දාර්ශනික සිද්ධාන්තයන් කරා ඔහු යා යුතු ය. කරුණාව බෝසත් වයඹාවෙහි ප්‍රධාන කොටසකි. බෝසත් ප්‍රතිපදාවක් අවශ්‍ය වනුයේ සියලු සත්වයාගේ යහපත පිණිස ය.

බෝධිචිත්තය නොමැති ව බෝසත් වයභාවක් ද නොමැත. හුදු අධිෂ්ඨානය පමණක් ප්‍රමාණවත් නොවේ. අදිටන් කර ගත් මාර්ගයෙහි ගමන් කළ යුතු ය. බෝසත්වරයා අසීමිත පරිත්‍යාගයෙහි යෙදෙයි.

සංවෘතිය, පරමාර්ථ සත්‍යයන් පිළිබඳ ගැඹුරු සාකච්ඡාවක් මෙහි දක්නට ලැබෙයි. අප ඵදිනෙදා භාවිත කරනුයේ සංවෘතියයි. එහි ඇත්තේ සත්‍යාභාසය හෝ මිථ්‍යාවයි. පරමාර්ථය සෘජුව විමුක්තියට මග හෙළි කරයි. ශුන්‍යතා සිද්ධාන්තය මගින් මහායානයේ යථාර්ථය පැහැදිලි කරයි.

මේ කරුණු අනුව ශික්‍ෂාසම්මච්චයෙහි පරිපූර්ණ බෝසත් වයභාවක් නිරූපණය වන බව පැහැදිලි වේ. එහි වර්ණය මෙන් ම දර්ශනය ද පිළිබිඹු වේ.

ආන්තික සටහන්:

1. ශික්‍ෂාසම්මච්චය, 196 පිට.
2. බෝධිවයභාවකාර V, 105, 106 පිටු.
3. Vaidya, P. L., **Buddhist Sanskrit Texts**, No. 11, Introduction.
4. Williams, M. M., **Sanskrit English Dictionary**.
5. Suzuki, D. T., **Outlines of Mahayana Buddhism**, p. 277.
6. අවදාන කල්පලතා, 113 පිට.
7. Dayal, Har, **The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature**, p. 9.
8. ශික්‍ෂාසම්මච්චය, 7 පිට.
9. බෝධිවයභාවකාර I, 15, 17 පිටු.
10. ශික්‍ෂාසම්මච්චය, 9 පිට.
11. එම, 10 පිට.
12. එම, 12 පිට.
13. එම, 15 පිට.
14. එම, 14 පිට.
15. එම, 15 පිට.
16. එම, 16 පිට.
17. බෝධිවයභාවකාර III, 7, 17, 18 පිටු.
18. ශික්‍ෂාසම්මච්චය, 66 පිට.
19. එම, 66 පිට.
20. එම, 67 පිට.

21. එම, 68 පිට.
22. එම, 71 පිට.
23. එම, 73 පිට.
24. එම, 88 පිට.
25. එම, 106 පිට.
26. එම, 136 පිට.
27. මූලමාධ්‍යමික කාරිකා XXIV, 8 පිට.
28. බෝධිචයනීචතාර IX, 2 පිට.
29. මූලමාධ්‍යමික කාරිකා XXIV, 10 පිට.
30. ශික්‍ෂාසම්මුච්චය, 139 පිට.
31. මූලමාධ්‍යමික කාරිකා XXIV, 18, 19 පිට.

ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ නාමාවලිය:

සිංහල

අවදාන කල්පලතා,
බෝධිචයනීචතාර V,
මූලමාධ්‍යමික කාරිකා XXIV,
ශික්‍ෂාසම්මුච්චය,

ඉංග්‍රීසි

Dayal, Har, **The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature**,
Suzuki, D. T., **Outlines of Mahayana Buddhism**,
Vaidya, P. L., **Buddhist Sanskrit Texts**, No. 11, Introduction.
Williams, M. M., **Sanskrit English Dictionary**.